

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА**

МУРИНЕЦЬ НАТАЛІЯ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 340.12:316.624-053.2/.6](043.3)

**ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ДИТИНИ:
ПРАВОВИЙ ВИМІР**

12.00.12 – філософія права

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Хмельницький – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Навчально-науковому інституті права та психології Національного університету «Львівська політехніка», Міністерство освіти і науки України.

- Науковий керівник:** доктор юридичних наук, професор,
ГАРАСИМІВ Тарас Зеновійович,
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська
політехніка»,
професор кафедри теорії та філософії права.
- Офіційні опоненти:** доктор філософських наук, професор,
БУЯК Богдан Богданович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
ректор університету;
- кандидат юридичних наук,
АНДРУСИШИН Роман Миколайович,
Інститут з підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ,
старший викладач кафедри соціальних дисциплін
факультету № 3.

Захист відбудеться «21» лютого 2019 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.895.02 у Хмельницькому університеті управління та права Хмельницької обласної ради (29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Хмельницького університету управління та права за адресою: 29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38.

Автореферат розісланий «____» січня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ю. Димінська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Задля кращого усвідомлення своєї природи та місця у соціумі, людина, як жива істота, частинка соціуму, постійно намагається зрозуміти та пояснити суть, будову явищ, якими наповнено її життя чи життя інших людей. Підтвердженням цього є значні здобутки вчених різних епох та постійне намагання кожного пояснити собі самому свій вибір. Обрання теми дослідження частково було зумовлено такою природною цікавістю: пізнати суть взаємин індивіда (дитини) із зовнішнім світом (соціумом), зокрема, виражених у неприйнятній для соціуму формі – девіантній.

Проте девіантна поведінка сьогодні має свої особливості. До прикладу, проблеми злочинності, наркоманії, самогубства, що свого часу ретельно замовчувалися, панування політики ізоляціонізму у попередньому столітті в державі (своєрідна «залізна завіса»), надзвичайно жорстка цензура призвели до ігнорування міжнародних наукових зв'язків та можливостей доступу до зарубіжної літератури.

Актуальність дослідження девіантної поведінки у середовищі дітей також обумовлена низкою інших факторів. Серед них те, що ми живемо у період змін, зумовлених проведенням реформ. А, як показує практика, у період реформ на території країни, де вони проводяться, старі важелі впливу вже не діють, а нові ще не набрали потрібних обертів, перебуваючи на стадії доопрацювання, уточнення, коригування. Існує позиція, що саме в такий час і найдоцільніше здійснювати переосмислення поглядів на актуальні проблеми сучасності. Тобто, саме зараз дослідження девіантної поведінки дитини вбачаємо найефективнішим, зокрема з позиції визначення нового керунку профілактики такої поведінки. Не менш актуальним дослідження робить і факт великої кількості доступної інформації, в якій, можливо, не завжди відкрито, але все ж пропагується насильство, розпуста, тютюнопаління, вживання алкогольних, психотропних та наркотичних речовин, що підсвідомо провокує утворення нових форм девіантної поведінки у дітей та розповсюдження, «закріплення» вже існуючих.

Девіантну поведінку дитини як предмет своїх досліджень обирали та обирають вчені різних сфер: філософи, медики, юристи, біологи, психологи. Вказане, у свою чергу, свідчить про постійну актуальність проведення таких досліджень. Тому теоретичною основою дослідження стали положення, висновки та аргументи, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Серед класиків, які осмислювали різні аспекти нашого питання, варто вказати таких: А. Бек, А. Адлер, Т. Гоббс, Д. Довнес, І. Гуд, М. Дойч, А. Елліс, А. Маслоу, Р. Мертон, Дж. Мід, Дж. Маккоулі, Г. Олпорт, К. Роджерс, Ж.-Ж. Руссо, Н. Смелзер, Дж. Б. Уотсон, В. Франкл, З. Фрейд, К. Лоренц, Е. Фромм та ін. До низки вчених сучасності, що здійснювали наукові розвідки у досліджуваній сфері, належать такі: Ю. Александровський, Л. Берковіц, В. Беспалько, В. Вовк, Т. Гарасимів, Н. Гураленко, Є. Змановська, М. Іванець, Ю. Клейберг, А. Коен, В. Лівеквей, А. Нагорна, В. Налуцишин, О. Ніколенко, О. Омельчук, Н. Ортинська, С. Сливка, та ін. Їхні наукові праці становлять

основу для теоретичного осмислення проблематики цієї дисертаційної роботи й розроблення авторського бачення її розв'язання.

Однак за результатами попередніх наукових досліджень, віддаючи належне дослідникам, встановлено, що сам механізм (алгоритм) трансформації поведінки у девіантну поведінку, зокрема дитини, залишався поза сферою дослідження, відповідно не було показано (шляхом виведення формул) чинники, які сприяють такій трансформації, і не названо варіанти профілактики виникнення девіантної поведінки у середовищі дітей, хоча за окремими чинниками та профілактикою було проведено дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; спрямована на реалізацію Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 та відповідає вимогам Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року (ст.3); Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України №1018-р від 30 вересня 2015 року.

Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», затвердженому Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 року, протокол № 5. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у здійсненні на основі аналізу наукових праць, чинних нормативно-правових актів і правозастосовної практики комплексного загальнотеоретичного дослідження поведінки дитини із встановленням базисних елементів поведінки дитини, моделюванні процесу перетворення поведінки дитини в девіантну поведінку із визначенням чинників, які провокують утворення девіантної поведінки, та окресленні можливих варіантів впливу на них.

Реалізація мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- з'ясувати та узагальнити поняття і суть девіантної поведінки, зокрема дитини;
- визначити основні складові частини поведінки людини (дитини);
- запропонувати авторське бачення класифікації девіантної поведінки; проаналізувати форми девіантної поведінки дитини;
- проаналізувати масштаби поширення форми девіантної поведінки, зокрема у середовищі дітей на прикладі злочинності;

- дослідити причини виникнення девіантної поведінки;
- визначити варіанти профілактики девіантної поведінки дитини;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України і практики його застосування.

Об'єкт дослідження – сучасна правова антропологія поведінки дитини як особистості.

Предмет дослідження – правовий вимір девіантної поведінки дитини.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань, забезпечення достовірності отриманих результатів та висновків використано комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів.

При підготовці дослідження застосовано *історичний метод* під час опрацювань результатів досліджень вчених в частині девіантної поведінки чи окремих її форм – злочинність, самогубство тощо (розділ 1-3). *Метод спостереження* за людьми, дітьми в робочий час (доставлені неповнолітні) та неробочий час (під час прогулянок, в транспорті тощо) використано для збору інформації без втручання в досліджуваний процес, залишаючи об'єкт пізнання – дитину у сфері природно існуючих зв'язків (розділи 2, 3). *Метод аналізу* застосовано при вивченні офіційних (статистичні дані, матеріали кримінальних справ/проваджень) та неофіційних (передсмертні записки із місця самогубства) (підрозділ 2.3., розділ 3) документів. Використання *порівняльного методу* дозволило дослідити динаміку проявів окремих форм девіантної поведінки на конкретній території (вчинення злочинів у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, тощо), здійснити порівняння даних щодо кількості осіб, котрі вчинили злочини до даних загальної кількості населення на конкретній території, використовуючи порівняння не лише в часі, а й територіально-просторово (порівняння стану злочинності на території України, Республіки Білорусь та Республіки Молдова) (розділ 3). Використання *методу термінологічного аналізу* дозволило охарактеризувати поняття, опираючись на словники та визначення, сформульовані під час досліджень вченими (розділ 2). *Системний підхід* використаний при дослідженні проблеми в цілому – визначенні суті девіантної поведінки (розділи 1-3). *Синергетичний підхід* забезпечив можливість визначення найбільш ефективних способів впливу на поведінку дитини в момент перетворення у девіантну поведінку дитини, дозволив окреслити сфери впливу на поведінку дитини під час профілактики, визначивши алгоритм першочергових дій.

Вище вказані методи у взаємозв'язку із загальними логічними методами і прийомами (*аналіз, синтез, індукція, дедуція, аналогія*) дозволили всебічно й ефективно дослідити девіантну поведінку дитини; а *метод узагальнення* – сформулювати висновки, результати та основні положення дослідження.

Науково-теоретичною основою дисертаційної роботи є наукові доробки вітчизняних та закордонних дослідників як поведінки загалом, так і девіантної поведінки, зокрема дитини.

Нормативно-правову основу роботи склали Конституція України, закони України, інші нормативно-правові акти, які регулюють діяльність органів державної влади, зокрема правоохоронних.

Інформаційну та емпіричну базу дослідження становлять узагальнення практики застосування чинного законодавства України, довідкові видання, публікації в періодичних виданнях, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів Дисертація є першим у вітчизняній науковій літературі комплексним дослідженням, у якому, завдячуючи поєднанню теоретичних напрацювань та результатів практичної діяльності, запропоновано (із використанням формул) механізм формування поведінки дитини та трансформацію поведінки дитини у девіантну поведінку.

Наукова новизна та практична значущість одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

вперше:

1) сформульовано авторське бачення суті поведінки дитини (людини), яке полягає у виділенні основних складових частин поведінки: «біологічне», «соціальне», «X» (невідоме) та «Y» (навчання);

2) прописано визначено формулами дефініції «поведінка людини», «поведінка дитини», «девіантна поведінка», «девіантна поведінка дитини»: поведінка людини = біологічне + соціальне + «X»; поведінка дитини = біологічне + соціальне + «X» + «Y»; девіантна поведінка = біологічне + соціальне – «X»; девіантна поведінка дитини = біологічне + соціальне – «X» – «Y» або девіантна поведінка дитини = біологічне + соціальне + (-«X») + (-«Y»);

3) обґрунтовано авторські визначення понять «поведінка людини» як результат пошуку людини із запропонованих соціумом варіантів розв'язання «конкретної задачі» – закладеної природою потреби; та «поведінка дитини» як результат пошуку людини у конкретній період свого життя та, залежно від території проживання чи громадянства (у статусі «дитина») до досягнення конкретного законодавчо визначеного віку, із запропонованих соціумом варіантів розв'язання «конкретної задачі» – закладеної природою потреби;

4) сформульовано авторські дефініції «девіантна поведінка» та «девіантна поведінка дитини» як наслідок порушення діяльності складових поведінки людини чи дитини (частина-складова переважає, або відсутня, чи є «без права голосу») в результаті пошуку суб'єктом поведінки одного із запропонованих соціумом варіантів розв'язання «конкретної задачі» – закладеної природою потреби; за умови, що обраний варіант не прийнятний у конкретному соціумі;

5) обґрунтовано авторську класифікацію девіантної поведінки із поділом на види та форми. Класифікацію за видами здійснено *залежно від суб'єкта поведінки* (девіантна поведінка дитини, девіантна поведінка молоді та девіантна поведінка зрілої особистості), та *за часовими межами* (початкова або короткотривала та довготривала). Кожному виду притаманні однакові форми девіантної поведінки, серед яких вказано злочинність, алкоголізм, наркоманію, самогубство та інші;

б) виведено із наведених вище формул причини виникнення девіантної поведінки: випадання чи в силу певних обставин дисфункція частин «X» (невідоме) та «Y» (навчання) у поєднанні із соціально негативним впливом

соціуму на поведінку (соціально негативний вплив проявляється через внутрішні та зовнішні чинники);

удосконалено:

7) категорію «людина» як індивіда із закладеними задатками (природними потребами, для прикладу сон, їжа, тепло) та можливістю набувати нових навиків в процесі освоєння навколишнього середовища – соціалізації (оволодіння мовою, вмінням писати, читати, освоєнням обраної професії, тощо);

8) зміст суб'єкта «дитина» як людини у конкретний період свого життя, та залежно від території проживання чи громадянства, (у статусі «дитина») до досягнення конкретного законодавчо визначеного віку;

9) поняття «поведінка» як взаємозв'язку живих організмів та навколишнього середовища (як приклад, дорослої людини чи дитини і соціуму), під час якого відбувається формуючий вплив як живих організмів на навколишнє середовище, так і навпаки;

10) дефініцію «злочинність» як явища, породженого соціумом, яке виникає в результаті суспільно негативного впливу на індивіда в момент здійснення вибору задля задоволення природних (біологічних) потреб; «алкоголізм» та «наркоманія» як здобутку (результату) розвитку людини, який із часом людство в силу певних обставин (можливість легкого збагачення, укріплення влади, не до кінця вивчені згубні наслідки для організму людини тощо) скерувало на своє самознищення, знищення організму людини із середини; «самогубство» як свідомого самознищення дитини (людини), спричиненого внутрішніми переживаннями, на фоні зовнішніх труднощів, викликаних перебуванням серед інших дітей (людей) у соціумі;

набули подальшого розвитку:

11) дослідження впливу біологічних та соціальних чинників на поведінку дитини (людини). Визначено, що на поведінку дитини (людини) впливають як біологічні, так і соціальні чинники;

12) пропозиції щодо внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства в частині обов'язкової присутності психолога під час допиту неповнолітнього та обов'язкового повідомлення психолога про затримання неповнолітнього;

13) зміст інституту психологічної допомоги дітям. Обґрунтовано необхідність створення інституту безоплатної психологічної допомоги як варіанту профілактики девіантної поведінки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес, а саме – можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – як основа для нових досліджень проблеми девіантної поведінки у середовищі дітей;

– у сфері правотворчості – для удосконалення чинного законодавства України;

– у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності органів, діяльність яких стосується дітей (*Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи від 10.08.2018 №1642/04/15-18*);

- педагогічній діяльності – при розробленні програми навчально-виховного процесу для навчальних закладів;

- у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Філософія права», «Філософія», «Кримінальне право» (*Акт про реалізацію результатів наукових досліджень Хмельницького університету управління та права від 27.08.2018 року*).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертаційній роботі положення та висновки обґрунтовано на основі самостійних досліджень автора. Для аргументації окремих положень дослідження використано наукові праці інших учених, на які зроблено відповідні посилання. У дисертації не використовувались ідеї та розробки Т. З. Гарасиміва, з яким у автора було підготовлено публікацію «Механізм детермінації девіантної поведінки дитини» [8], де особистий внесок автора полягає у визначенні постановки проблеми, виведенні формул «девіантна поведінка дитини» та проведенні дослідження причин виникнення девіантної поведінки дитини, результати якого взято за основу при написанні статті.

Апробація результатів дослідження. Дисертаційна робота обговорювалась на засідання кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка». Окрім цього, основні положення дисертації висвітлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних заходах: Всеукраїнська курсантсько-студентська наукова конференція «Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства» (м. Львів, 06 листопада 2009 р.); Круглий стіл «Порівняльне правознавство: загально-теоретичні та галузеві аспекти» (м. Львів, 22 травня 2009 р.); Круглий стіл кафедри теорії та історії держави і права ЛьвДУВС «Державотворення та право творення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспекція, сучасні проблеми та наукове прогнозування» (м. Львів, 11 грудня 2009 р.); Всеукраїнський круглий стіл «Проблеми державотворення та право творення в Україні» (м. Львів, 5 березня 2010 р.); II Всеукраїнський круглий стіл «Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти» (м. Львів, 28 травня 2010 р.); Науково-практичний семінар «Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності» (м. Львів, 7 грудня 2012 р.); Міжнародний «круглий стіл» у Національному університеті «Одеська юридична академія» «Актуальні проблеми філософії права. Аксіосфера права та держави» (м. Одеса, 13 грудня 2012 р.); Щорічна звітна конференція професорсько-викладацького складу Міжнародного гуманітарного університету «Наукові записки міжнародного гуманітарного університету» (м. Одеса, 16 травня 2014 р.); Друга заочна науково-практична конференція «Державотворення та право творення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 16 квітня 2015 р.); Перша науково-практична конференція

«Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід» (м. Львів, 30 квітня 2015 р.); IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 27 травня 2015 р.); IV Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція ІНПП НП «ЛП» «Держава в умовах надзвичайного воєнного стану та/чи військової окупації: історія і сучасність (правові аспекти)» (м. Львів, 19 червня 2015 р.); Заочна науково-практична конференція «Право та держава у метаантропологічній проекції сучасності» (м. Львів, 27 квітня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 21 публікації, з них 8 наукових статей, 7 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; 1 стаття – у періодичному іноземному виданні (Республіки Молдова), а також у 13 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, які охоплюють шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінки, із них основного тексту – 205 сторінок. Список використаних джерел розміщено на 18 сторінках (205 найменувань), додатки розміщено на 47 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт та предмет; охарактеризовано використані в дослідженні методи; сформульовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення; подано відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи; зазначено її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження девіантної поведінки дитини» містить два підрозділи, у яких здійснено історіографічний огляд особливостей філософсько-правового розуміння девіантної поведінки дитини, розглянуто методологічні підходи дослідження.

У *підрозділі 1.1 «Історіографічний огляд досліджуваної проблематики»* узагальнено наукові погляди та концепції девіантної поведінки як філософсько-правового явища. Наголошено на тому, що відхилення від загальноприйнятих норм поведінки може мати як позитивний (для прикладу, героїзм у дитячому віці), так негативний (алкоголізм тощо) характер для соціуму, а також перебудовуватись із негативного в позитивний чи навпаки (із плином часу в результаті зміни цінностей у соціумі). В роботі здійснено дослідження поведінки дитини, яка суперечить загальноприйнятим у соціумі нормам поведінки, тобто на момент дослідження мала негативний характер.

Визначено суть девіантної поведінки, яку, відповідно до наукових шкіл, вчені вбачали у порушенні соціальних норм, тобто як суперечність між бажаннями та соціальною структурою, через яку індивід мав би задовольнити свої бажання. Інші розуміли як результат пригнічення духовності або наявності неминучої вродженої агресивності, як наслідок екзистенціальних проблем особистості, порушення її духовного розвитку, її вищих почуттів чи їх не

сформованість. Окремі дослідники трактували як один із варіантів, способів компенсації почуття неповноцінності у дитини; як набуту згідно закону «зумовлення» реакцію на стимул; як наслідок порушення бар'єру (допустимої межі) психічної адаптації, що унеможливує правильну роботу усього складного механізму із конкретними «частинами-елементами»; як наслідок неадекватних мислительних схем, які й активізують неадекватні почуття й дії. Незначна частина вчених вважали це наслідком навколишнього середовища, відкидаючи при тому внутрішню сторону поведінки; як прояв деструктивної людської природи: вроджені агресивні імпульси, які важко піддаються.

Проаналізовано основні наукові погляди щодо визначення дефініції «девіантна поведінка», окреслено необхідність уточнення: в рамках дисертаційного дослідження означене поняття має два тлумачення – як індивідуальний поведінковий акт, що суперечить традиційним нормам у соціумі, та як соціальне явище, тобто першопочаткове розуміння дефініції «девіантна поведінка».

У підрозділі 1.2 «*Методологія дослідження девіантної поведінки дитини*» зазначено, що девіантну поведінку дитини, як предмет дослідження, розглядають філософи, медики, юристи і психологи, що свідчить про багатогранність явища та необхідність його вивчення у площині методології науки.

Вказано, що при дослідженні девіантної поведінки дитини використано як загальні методи (аналіз і синтез, сходження від абстрактного до конкретного), так і вузькогалузеві (філософія права – синергетичний). Такий підхід до побудови дослідження забезпечив багатогранність самого дослідження та можливість дослідження проблеми девіантної поведінки дитини у деталях.

Розділ 2 «Концептуально-юридичні засади філософемі девіантної поведінки дитини» містить два підрозділи, у яких досліджено поняття «поведінка», а також визначено механізм трансформації поведінки у девіантну поведінку, проаналізовано класифікацію девіантної поведінки.

У підрозділі 2.1 «*Наукова триада «людина», «дитина», «поведінка»: філософсько-правовий дискурс*» проаналізовано та розкрито підходи до розуміння і взаємозв'язок таких понять: «людина», «дитина», «поведінка». Наголошено, що в основу поняття «людина» вчені закладали ті чинники, які є вирішальними, головними (сприяють розвитку людини): духовні та/або біологічні, та/або соціальні чи інші. Визначено, що існує позиція щодо поняття «дитина», під яким варто розуміти період життя людини (дитинство), при чому без конкретно визначених вікових обмежень; попри те законодавчо у різних країнах закріплено не однаковий граничний вік «дитини» (в середньому до 18 років). Проаналізовано співвідношення понять «дитина» та «неповнолітній», визначено доцільність у рамках дослідження оперувати поняттям «дитина» як більш широким.

Досліджуючи поняття «поведінка», виокремлено взаємозв'язок живих організмів та навколишнього середовища, при тому наголошено на взаємоформуючому впливі. Проаналізовано співвідношення понять «поведінка» і «діяльність», визначено доцільність у рамках дослідження

оперувати поняттям «поведінка» як більш широким. Зазначено, що від усвідомлення суті поведінки дитини (людини), залежить правильність розуміння суті девіантної поведінки та правильність визначення механізму утворення девіантної поведінки у дитини (людини).

У підрозділі 2.2 «*Моделі правової поведінки дитини: філософсько-правовий дискурс*» сутність поведінки розглянуто на біологічному та соціальному рівнях; також наголошено на актуальності дискусії з приводу того, які саме якості в людині (біологічні чи соціальні) мають більший вплив, є рушійною силою при формуванні поведінки. Окреслено вплив на поведінку людини (дитини) як біологічних, так і соціальних якостей. Визначено необхідність «будову» поведінки людини розглядати як рівняння із невідомим: біологічне + соціальне + «X». А «будову» поведінки дитини – як рівняння із двома невідомими: біологічне + соціальне + «X» + «У». Описано механізм трансформації поведінки людини та поведінки дитини у девіантну поведінку людини чи дитини відповідно. Показано поняття «девіантна поведінка» як біологічне + соціальне – «X»; а поняття «девіантна поведінка дитини» як біологічне + соціальне – «X» – «У» чи біологічне + соціальне + (–«X») + (–«У»).

Проаналізовано наявну класифікацію девіантної поведінки. Визначено необхідність класифікувати девіантну поведінку за видами (залежності від суб'єкта поведінки (девіантна поведінка дитини, молоді чи зрілої особистості); за часовими межами (початкова (короткотривала), довготривала) та формами (алкоголізм, наркоманія, самогубство, злочинність та інші форми порушення норм конкретного соціуму). Окремо досліджено злочинність, алкоголізм, наркоманію та самогубство як форми девіантної поведінки. Визначено, що при формуванні девіантної поведінки наведених вище форм у дітей, неабияку роль відіграє колектив, тобто сам соціум (як приклад, групи у соцмережах).

Розділ 3 «Механізм оптимізації профілактики девіантної поведінки дітей» складається із двох підрозділів та присвячений дослідженню кожної із складових поведінки окремо («біологічне», «соціальне», «X» та «У»), окресленню чинників, що сприяють трансформації поведінки у девіантну, способів недопущення такої трансформації та усвідомленню масштабу поширення девіантної поведінки у середовищі дітей.

У підрозділі 3.1 «*Передумови формування девіантної поведінки у дітей*» визначено, що в науці відсутня однозначна позиція щодо конкретних передумов виникнення девіантної поведінки, зокрема серед дітей. Вказано, що такий стан справ є непоганим для розвитку соціуму, адже забезпечується можливість постійного виділення нових, раніше невідомих чинників. Досліджено кожну із складових поведінки окремо («біологічне», «соціальне», «X» та «У»). Виділено, що на момент проведення досліджень вплив зовнішнього середовища (соціально-економічні, кримінальні чинники тощо) та внутрішні індивідуальні чинники (соціально-психологічні, низький рівень розвитку тощо) виступали одними із основних причин виникнення девіантної поведінки. Не відкидаючи названі вище, причинами трансформації поведінки дитини у девіантну також названо випадання чи в силу певних обставин дисфункцію частин «X» та «У» у поєднанні із соціально негативним впливом

соціуму на поведінку (соціально негативний вплив проявляється через внутрішні та зовнішні чинники). Визначено до кожної форми девіантної поведінки зовнішні та внутрішні соціальні чинники. На основі результатів аналізу злочинів, передбачених ст. 304 Кримінального кодексу України, вчинених за період 2005-2018 рр. на території України, досліджено приклади негативного впливу дорослого на дитину. На прикладі аналізу злочинності за період 2005-2018 рр. показано масштаб поширення девіантної поведінки у середовищі дітей.

У підрозділі 3.2 «Варіанти профілактики девіантної поведінки дитини» внутрішні чинники соціально негативного впливу визначено рушійною силою девіантної поведінки.

Досліджено соціалізацію в цілому, та окремі її інститути. Виокремлено колектив у закладах дошкільної освіти, в школі, у закладах вищої освіти, в соціальних спільнотах інтернет мережі та трудовий колектив. Особливу увагу зосереджено на колективі в соціальних спільнотах інтернет мережі, так як це порівняно «новий формат» колективу, не до кінця зрозумілий дорослому населенню, та повноцінний у всіх його значеннях – для дітей сучасності. «Розмиті кордони» (а, подекуди, й зовсім відсутні) між віртуальним та реальним життям у сучасних дітей – підтвердження того, що віртуальне життя для них таке ж реальне, як і предмети, що нас оточують.

Розглянуто забезпечення права на захист неповнолітніх, затриманих за вчинення злочинів, як варіант профілактики. Обґрунтовано необхідність створення Інституту безоплатної психологічної допомоги. Запропоновано проведення профілактичної діяльності здійснювати одночасно за такими напрямками: створення належних умов для самореалізації дітей; вивчення соціально негативного впливу на дитину із визначенням зовнішніх та внутрішніх чинників такого впливу за допомогою Інституту безоплатної психологічної допомоги; проведення бесід за участю в минулому нарко– та алкозалежних людей; навчання дорослого населення на предмет недопущення проявів протиправної поведінки у присутності дитини.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення напрацьованих вчених щодо наукової проблеми девіантної поведінки дитини, проведено аналіз однієї із форм девіантної поведінки – злочинності, окреслено механізм трансформації поведінки дитини у девіантну поведінку, що і лягло в основу розроблення низки заходів, спрямованих на її профілактику, зокрема у середовищі дітей.

Основні висновки, пропозиції щодо наукового та прикладного використання отриманих результатів підтверджують актуальність теми. Основні ідеї дослідження такі:

1. Девіантну поведінку слід розглядати в декількох значеннях, основними із яких є два значення: як індивідуальний поведінковий акт, що суперечить прийнятим нормам у соціумі, та як соціальне явище, тобто першопочаткове значення поняття «девіантна поведінка».

2. Людина – це індивід із закладеними від природи задатками та природними потребами, а також можливістю набувати нових навиків в процесі освоєння навколишнього середовища – соціалізації. Оскільки людина реалізує можливість набуття нових навиків – самовдосконалюється протягом усього життя: в дитинстві – із допомогою батьків, у дорослому віці – самостійно, важливим є врахування того, що у житті людини прийнято виділяти період дитинства, окреслюючи його на законодавчому рівні конкретними віковими межами. Індивідуальність норм кожної держави породжує відмінні вікові межі життя людини в статусі дитини, проте забезпечує захист дитинства в цілому. Тому під поняттям «дитина» не варто розуміти лише конкретні вікові законодавчо закріплені обмеження, оскільки у кожній державі вони різні. Доцільніше дитину характеризувати як людину у конкретний період свого життя та, залежно від території проживання чи громадянства (у статусі «дитина») до досягнення конкретного законодавчо визначеного віку.

3. «Поведінка» – це взаємозв'язок живих організмів та навколишнього середовища (для прикладу, дорослої людини чи дитини і соціуму), під час якого відбувається формуючий вплив як живих організмів на навколишнє середовище, так і навпаки.

4. На поведінку дитини (людини) впливають як біологічні, так і соціальні детермінанти, і це не єдині фактори впливу. Тому авторське бачення поняття поведінки та її складових прописано формулою: поведінка людини = біологічне + соціальне + «X»(невідоме), поведінка дитини = біологічне + соціальне + «X»(невідоме) + «Y»(навчання).

5. Визначальною детермінантою формування девіантної поведінки дитини є колектив, в тому числі соціальні спільноти в соціальних мережах. Усвідомлення того, що віртуальне життя для дітей сучасності є таким же реальним, як предмети, які нас оточують, обумовлює потребу констатації такого: колектив у віртуальному житті є частиною соціалізації дітей сьогодення, тому залишати цю підвалину поза увагою небезпечно (пригадуємо жахливі наслідки функціонування груп «Синій кит», «Розбуди мене о 04:30», «Тихий дом», «Море китов»).

6. Девіантна поведінка дитини (людини) є наслідком порушення діяльності складових поведінки дитини (людини), тому її прописано такими формулами: девіантна поведінка людини = біологічне + соціальне – «X»(невідоме), девіантна поведінка дитини = біологічне + соціальне – «X»(невідоме) – «Y»(навчання) чи девіантна поведінка дитини = біологічне + соціальне + (–«X»(невідоме)) + (–«Y»(навчання)).

7. Девіантну поведінку слід класифікувати із поділом на види та форми. Види девіантної поведінки: залежно від суб'єкта поведінки (девіантна поведінка дитини, молоді та зрілої особистості); за часовими межами (початкова (короткотривала) та довготривала). Кожному виду при цьому притаманні однакові форми девіантної поведінки (алкоголізм, наркоманія, самогубство, злочинність та ін.). Однією із основних форм девіантної поведінки дитини (людини) визначено злочинність.

8. В середньому половині одного відсотка постійного населення та четвертині одного відсотка неповнолітнього населення країни притаманна така форма девіантної поведінки, як злочинність. При динаміці незначного зниження злочинності на територіях досліджуваних держав спостерігається динаміка зростання кількості виявлених осіб, котрі вчинили злочини. Динаміка зниження злочинності при динаміці збільшення кількості виявлених осіб, котрі вчинили злочини, свідчить про здійснену на належному рівні профілактичну роботу та пророблену роботу по розкриттю уже вчинених злочинів, адже у дані щодо кількості осіб, котрі вчинили злочини за конкретний рік, включено і дані щодо тих осіб, котрі вчинили злочини минулих років. Однак збільшення кількості виявлених осіб, котрі вчинили злочини, при зниженні рівня злочинності також свідчить і про вчинення у такий період злочинів двома і більше особами.

9. На території України протягом 2005-2018 років прослідковувались такі тенденції у досліджуваній сфері: 1) збільшення вчинених особливо тяжких та злочинів середньої тяжкості неповнолітніми чи за їх участю в період зниження загальної кількості злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю (в процентному відношенні від загальної кількості скоєних правопорушень; 2) динаміка зниження вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, у сфері господарської діяльності, проти громадського порядку та моральності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 3) динаміка збільшення вчинення злочинів проти основ національної безпеки, проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, проти власності, проти громадської безпеки, у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації.

10. На основі розуміння поведінки дитини як сукупності складових частин цілого («біологічне», «соціальне», «Х» (невідоме), «У» (навчання)), виділено чинники формування девіантної поведінки: випадання чи в силу певних обставин дисфункція окремих «складових» поведінки – частина «У» відсутня чи нівелюється або виражена як «-У» (приносить шкоду); частина «Х (невідоме)» відсутня в житті дитини або виражена як «-Х» – частина «Х» не виконує покладені на неї функції соціального «фільтру» – у поєднанні із соціально негативним впливом соціуму на поведінку, який складається із внутрішніх (сформованих задовго до прояву девіантної поведінки) та зовнішніх (наявних в навколишньому оточенні у момент прояву девіантної поведінки) чинників.

11. Враховуючи результати дослідження девіантної поведінки у дитячому середовищі, зокрема такої форми, як злочинність, необхідно застосовувати у розмові про запобігання девіантній поведінці дитини термін «профілактика». В середовищі дітей процес протидії такій поведінці не можна

окреслювати дефініцією «боротись», оскільки цей термін передбачає варіант силової заборони, обмеження, що є не прийнятним відносно дитини. Адже заборона здійснювати конкретні дії несвідомо підсилюватиме інтерес дитини до вчинення забороненого. Отже, боротьба із чимось чи проти когось передбачає вже наявність того, що необхідно подолати, тобто дія відбувається по факту вчинення чогось – прояву конкретних форм та видів девіантної поведінки у дитини (дітей). Відтак, більш доречно вести мову не про боротьбу (роботу по факту), а про профілактику (діяльність на випередження, яка не виключатиме боротьби по факту).

12. Варіантами профілактики девіантної поведінки дитини є такі: створення належних умов для самореалізації дітей, що, у свою чергу, забезпечить задоволення однієї із природних потреб, продиктованих біологічною складовою поведінки; вивчення соціально негативного впливу на дитину із визначенням зовнішніх та внутрішніх чинників такого впливу за допомогою Інституту безоплатної психологічної допомоги; проведення бесід за участю в минулому нарко– та алкозалежних людей, яке забезпечить профілактику в частині дисфункції чи відсутності складової «Х» (невідоме); навчання дорослого населення на предмет недопущення проявів протиправної поведінки у присутності дитини – роз'яснення дорослим основ навчання дітей в частині недопущення формуванню девіантної поведінки у дитини забезпечить профілактику в частині дисфункції чи відсутності складової «У».

13. На підставі проведеного дослідження доведено необхідність створення Інституту безоплатної психологічної допомоги, за допомогою якого буде можливість дослідити реальні мотиви вчинення асоціальних дій дітьми, попередити вчинення відносно дітей насильство чи втягнення у злочинну діяльність, забезпечити на постійній основі проведення профілактичної роботи серед дітей, та досягти більш тісної співпраці зі всіма органами та службами у справах дітей; та внесення змін і доповнень до *Кримінального процесуального кодексу України*:

- частину 1 статті 3 доповнити підпунктом 27, у якому закріпити визначення терміну «кваліфікований психолог», та викласти у такій редакції: *«кваліфікований психолог – це практикуючий дитячий психолог із достатнім досвідом роботи у даній сфері»;*

- частину 2 статті 213 доповнити словами «і кваліфікованого психолога», та викласти у такій редакції: *«У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування, і кваліфікованого психолога»;*

- частину 1 статті 226 викласти у такій редакції: *«Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, психолога, а за необхідності – лікаря та (або) педагога».*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Муринець Н. Я. Девіантна поведінка дитини : питання дефініції. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. № 3(87). ч. 2, кн. 2. С.50–54.
2. Муринець Н. Я. Детермінанти злочинної поведінки серед неповнолітніх: девіантологічний вимір. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. № 4 (88), ч. 2, кн. 1. С.142–147.
3. Муринець Н. Я. Забезпечення умов для самовдосконалення як профілактика девіантної поведінки неповнолітнього. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2015. № 813. С.139–144.
4. Муринець Н. Я. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – передумова девіантної поведінки дитини *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2015. № 824. С.290–298.
5. Муринець Н. Я. Злочинність як форма девіантної поведінки дитини (аналіз злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю та території України за період 2005-2014 рр та 9 місяців 2015 року) *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2015. № 825. С.185–195. URL: <http://vlp.com.ua/node/14862>.
6. Муринець Н. Я. Право на захист неповнолітніх, затриманих за вчинення злочину як профілактика девіантної поведінки (на прикладі Львівської області) *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. : «Юридичні науки». 2015. № 827. С.174–179.
7. Муринець Н. Я. Девіантна поведінка дітей – рефлексія практики і науки. «*Natoinal law journal: teory and practice*» L.L.C. *Scientific and practical Publication in law*. 2016. № 2/2 (18). С.14–20.
8. Гарасимів Т. З., Муринець Н. Я. Механізм детермінації девіантної поведінки дитини *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2018. Вип. 17. № 889. С.21–30.
9. Муринець Н. Я. Роль правоохоронної та правозахисної діяльності у формуванні громадянського суспільства. *Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (Осінні юридичні читання) : тези доповідей та повідомлень учасників Всеукраїнської курсантсько-студентської наукової конференції*. (м. Львів, 06 лист. 2009 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2009. С.145–148.
10. Муринець Н. Я. Загальні принципи права в романо-германській правовій сім'ї. *Порівняльне правознавство : загально-теоретичні та галузеві аспекти* : тези доповідей учасників круглого столу (м. Львів, 22 трав. 2009 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2009. С.124–129.
11. Муринець Н. Я. Сім'я як основний фактор недопущення формування девіантної поведінки у неповнолітніх. *Державотворення та право творення в Україні крізь призму дотримання прав людини : ретроспекція, сучасні проблеми та наукове прогнозування (за матеріалами наукових пошуків*

гуртківців кафедри теорії та історії держави та права) : матер. круглого столу (м. Львів, 11 груд. 2009 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2009. С.69–72.

12. Муринець Н. Я. Соціалізація в сучасному державотворчому процесі. *Проблеми державотворення та право творення в Україні* : матер. учасн. Всеукр. круглого столу (м. Львів, 5 берез. 2010 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2010. С.103–106.

13. Муринець Н. Я. Боротьба з девіантною поведінкою у країнах романо-германської правової сім'ї (на прикладі боротьби із алкоголізмом). *Порівняльне правознавство : філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти* : матер. II Всеукр. круглого столу (додаток). (м. Львів, 28 травн. 2010 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С.46–50.

14. Муринець Н. Я. Мотивація девіантної поведінки дітей. *Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності* : тези наук.-практ. сем. (м. Львів, 7 груд. 2012 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2012. С.191–194.

15. Муринець Н. Я. Сутність девіантної правосвідомості неповнолітніх. *Актуальні проблеми філософії права. Аксіосфера права та держави* : матер. міжнар. «круглого столу» Національного університету «Одеська юридична академія». За ред. Ю. М. Оборотова. (м. Одеса, 13 грудн. 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2013. С.165–167.

16. Муринець Н. Я. Поведінка неповнолітнього: соціальний, філософський та правовий виміри. *Наукові записки міжнародного гуманітарного університету* : матер. щорічної звітної конф. професорсько-викладацького складу Міжнар. гуманіт. універс. (м. Одеса, 16 трав. 2014 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. В. 21. Ч. 2. С. 357–360.

17. Муринець Н. Я. Робота правоохоронних органів в частині профілактики девіантної поведінки дитини (Україна–Італія). *Державотворення та право творення в Україні: проблеми та перспективи розвитку* : матер. учасн. II-ї заочної наук.-практ. конференції (м. Львів, 16 квіт. 2015 р.). Львів : ННПП НП «ЛП», 2015. С.117–120.

18. Муринець Н. Я. До питання профілактики законності серед неповнолітніх. *Теорія і практика конституціоналізму : український та зарубіжний досвід* : матер. учасн. I-ї наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 квіт. 2015 р.). Львів : ННПП НУ «ЛП», 2015. С.110–114.

19. Муринець Н. Я. Безоплатна правова допомога дітям як право на захист осіб, затриманих за вчинення злочину : теоретичний аспект. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : матер. учасн. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27 трав. 2015 р.). Львів : ННПП НУ «ЛП», 2015. С.143–144.

20. Муринець Н. Я. Безоплатна правова допомога як право на захист неповнолітніх, затриманих за вчинення злочину (на прикладі Львівської області). *Держава в умовах надзвичайного воєнного стану та/чи військової окупації : історія і сучасність (правові аспекти)* : матер. IV Всеукр. наук. Інтернет-конф. ІНПП НП «ЛП» (м. Львів, 19 черв. 2015 р.). Львів : Ліга-Прес, 2015. В. 4. С.109–112.

21. Муринець Н. Я. Поняття «дитина» в контексті дослідження девіантної поведінки дитини. *Право та держава у метаантропологічній проекції сучасності* : матер. учасн. заочн. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27 квіт. 2018 р.). Львів : ННПП НУ «ЛП», 2018. С.97–100.

АНОТАЦІЯ

Муринець Н.Я. Девіантна поведінка дитини: правовий вимір. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2018.

У дисертаційному дослідженні вперше здійснено теоретичне узагальнення напрацювань вчених щодо наукової проблеми девіантної поведінки дитини, проведено ґрунтовний аналіз однієї із форм девіантної поведінки – злочинність, окреслено механізм трансформації поведінки дитини у девіантну.

Проаналізовано основні наукові погляди щодо визначення дефініції «девіантна поведінка» та окреслено необхідність уточнення: в рамках дисертаційного дослідження означене поняття має два тлумачення – як індивідуальний поведінковий акт, що суперечить традиційним нормам у соціумі, та як соціальне явище, тобто першопочаткове розуміння дефініції «девіантна поведінка».

Досліджено концептуально-юридичні засади філософемі девіантної поведінки дитини, проведено ґрунтовний аналіз змісту категорій «людина», «дитина», «поведінка», «поведінка людини», «поведінка дитини», «девіантна поведінка» та «девіантна поведінка дитини». На основі значної історіографічної бази здійснено характеристику дитинства – з позиції відношення до батьків, та неповнолітнього – з позиції законодавчо закріплених норм окремих держав.

Запропоновано зміст поняття «поведінка дитини» визначати у контексті категорії «поведінка людини», враховуючи вплив як біологічних, так і соціальних чинників та інших факторів (невідомих). Сформульовано авторське тлумачення дефініції «поведінка людини», що визначається як гармонійне поєднання біологічного, соціального і «Х» (невідомого), відтак, запропоновано прописати наступною формулою: поведінка людини = біологічне + соціальне + «Х» (невідоме).

Визначено поняття «поведінка дитини» та окреслено її складові – біологічне, соціальне, «Х» (невідоме) і «У»(навчання). Введення додаткової складової у поняття «поведінка дитини» зумовлено тим, що у дитини із моменту її народження у житті присутній процес навчання, і у цьому процесі, як показує практика, визначальну роль відіграє дорослий. Важливим є і те, що навчальний матеріал визначає яку поведінку у конкретному соціумі прийнято вважати девіантною. Запропоновано «поняття дитини» прописати наступною формулою: поняття дитини = біологічне + соціальне + «Х»(невідоме) + «У» (навчання).

Запропоновано авторський підхід до класифікації девіантної поведінки людини: поділ на види (в залежності від суб'єкта поведінки – девіантна поведінка дитини, девіантна поведінка молоді та девіантна поведінка зрілої особистості; за часовими рамками – початкова (або короткотривала) та довготривала); за формами – злочинність, алкоголізм, наркоманія, самогубство тощо.

Здійснено порівняльний аналіз стану злочинності за період 2005 – 2018 роки на територіях України, Республіки Молдови та Республіки Білорусії. Проаналізовано стан злочинності на території України (2005 – 2018 рр): в період зниження загальної кількості злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, прослідковується динаміка збільшення кількості вчинених особливо тяжких та тяжких злочинів неповнолітніми чи за їх участю.

Визначено механізм трансформації поведінки дитини у девіантну поведінку та окреслено визначальні чинники їх формування та існування – випадання або ж в силу певних обставин дисфункція окремих «складових» поведінки, що у поєднанні із соціально негативним впливом суспільства на поведінку, що складається із внутрішніх та зовнішніх чинників. У дисертаційному дослідженні набуло подальшого розвитку питання профілактики девіантної поведінки у середовищі дітей.

Запропоновано одночасно проводити профілактичну діяльність за наступними напрямками: створення сприятливих умов для самореалізації дітей; систематично аналізувати за допомогою Інституту безоплатної психологічної допомоги соціально негативного впливу на дитину із конкретним визначенням зовнішніх та внутрішніх чинників; періодично проводити профілактичні бесіди за участю в минулому нарко– та алкозалежних людей; максимальне інформування навчання дорослого населення щодо предмету недопущення проявів протиправної поведінки у присутності дитини. Відтак, доведено нагальну необхідність у створенні Інституту безоплатної психологічної допомоги.

Ключові слова: дитина, людина, поведінка, девіантна поведінка, поведінка дитини, девіантна поведінка дитини, злочинність, алкоголізм, наркоманія, самогубство, злочин, профілактика девіантної поведінки дитини.

АННОТАЦІЯ

Муринець Н.Я. Девиантное поведение ребенка: правовое измерение. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2018.

В диссертационном исследовании впервые осуществлено теоретическое обобщение работ ученых по научной проблеме девиантного поведения ребенка, проведения основательный анализ одной из форм девиантного поведения - преступность, определены механизм трансформации поведения ребенка в девиантное.

Проанализированы основные научные взгляды по определению дефиниции «девиантное поведение» и обозначены необходимость уточнения.

Исследована концептуально-юридические основы философии девиантного поведения ребенка, проведен обстоятельный анализ содержания категорий «человек», «ребенок», «поведение», «поведение человека», «поведение ребенка», «девиантное поведение» и «девиантное поведение ребенка».

Предложено содержание понятия «поведение ребенка» определять в контексте категории «поведение человека», учитывая влияние как биологических, так и социальных факторов и других факторов (неизвестных).

Осуществимо сравнительный анализ состояния преступности за период 2005 - 2018 годы на территориях Украины, Республики Молдова и Республики. Проанализировано состояние преступности на территории Украины (2005–2018 гг).

Определен механизм трансформации поведения ребенка в девиантное поведение и обозначены определяющие причины их формирования и существования – выпадение или в силу определенных обстоятельств дисфункция отдельных «составляющих» поведения, в сочетании с социально негативным влиянием общества на поведение, состоящий из внутренних и внешних факторов.

Предложено одновременно проводить профилактическую деятельность по следующим направлениям: создание благоприятных условий для самореализации детей; систематически анализировать с помощью Института бесплатной психологической помощи социально негативного воздействия на ребенка с конкретным определением внешних и внутренних факторов; периодически проводить профилактические беседы с участием в прошлом нарко - и алкозависимых людей; максимальное информирование обучения взрослого населения относительно предмета недопущения проявлений противоправного поведения в присутствии ребенка. Следовательно, доказано крайней необходимости в создании Института бесплатной психологической помощи.

Ключевые слова: ребенок, человек, поведение, девиантное поведение, поведение ребенка, девиантное поведение ребенка, преступность, алкоголизм, наркомания, суицид, преступление, профилактика девиантного поведения ребенка.

ABSTRACT

Murynets N. Ya. Deviant behavior of a child: legal determination. – Manuscript.

The dissertation for the Ph.D. in Legal Sciences, specialty 12.00.12 – Philosophy of Law. – Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2018.

In the dissertation for the first time the theoretical generalization of the studies about the scientific problem of deviant behavior of a child is carried out, a thorough

analysis of one of the forms of deviant behavior i.e. the crime, is provided, the mechanism of transformation of a child's behavior into deviant is explained.

The main scientific views on the definition of the "deviant behavior" are analyzed and the need for clarification is defined: within the framework of the dissertation the designated concept has two interpretations – as an individual behavioral act which contradicts to the traditional norms in the society, and as a social phenomenon, that is, the initial understanding of the definition of "deviant behavior".

The conceptual and legal basis of the child's deviant behavior was studied, the content of the categories "person", "child", "behavior", "human behavior", "child behavior", "deviant behavior" and "child's deviant behavior" was thoroughly analyzed. Based on a significant historiographic background, the characteristic of the childhood is carried out from the position of attitude to the parents, and of the juvenile – from the position of legislatively fixed norms of individual States.

The content of the concept of "child's behavior" is suggested to be defined in the context of the category of "human behavior", taking into account the influence of both biological, social and other (unknown) factors. The author's interpretation of definition of the "human behavior "is defined as a harmonious combination of biological, social and "X "(unknown), therefore, it is suggested presenting it in the form of the following formula: human behavior = biological + social + "X" (unknown).

The concept of the "child's behavior" is defined and its components – biological, social, "X "(unknown) and "Y" (learning) are outlined. The introduction of an additional component into the concept of "child's behavior" is conditioned by the fact that from the child's birth and during the whole life he/she is in the process of learning and in this process, as shown in practice, adult plays a decisive role. It is also important that the training material determine what behavior should be considered deviant in a particular society. It is offered to present the "concept of child" in the form of the following formula: concept of the child = biological + social + "X "(unknown) + "Y" (learning).

The author's approach to the classification of deviant human behavior is suggested: the division into types (depending on the subject of behavior – deviant behavior of a child, deviant behavior of young people and deviant behavior of a mature personality; according to the time limits – initial (or short-term) and long-term); according to the forms - crime, alcoholism, drug addiction, suicide and the like.

A comparative analysis is conducted of the status of crime for the period of 2005 – 2018 on the territories of Ukraine and the Republic of Moldova.

The state of crime on the territory of Ukraine (2005 – 2018) is analyzed: during the period of decrease of the total number of crimes committed by juveniles or with their participation, the dynamics of growth of the commitment of particularly serious and serious crimes by juveniles or with their participation is traced.

The mechanism of transformation of the child's behavior into deviant behavior is defined and the determining factors of their formation and existence are outlined – the loss or, due to certain circumstances, dysfunction of separate "components" of the

behavior, in combination with the socially negative impact of the society on the behavior, which consists of internal and external factors. In the dissertation the issues of prevention of the deviant behavior among children were further discussed.

It is suggested simultaneously carrying out preventive activities in the following areas: the creation of favorable conditions for the self-realization of children; systematically analyze with the help of the Institute of free psychological assistance of socio-negative impact on the child with a specific definition of external and internal factors; periodically conduct preventive conversations with the participation of drug and alcohol-addicted people in the past; maximum informing adult education on the subject of prevention of manifestations of illegal behavior in the presence of a child. Thus, the urgent need for the establishment of the Institute of free psychological assistance has been proved.

Keywords: child, person, behavior, deviant behavior, child behavior, deviant behavior of a child, crime, alcoholism, drug addiction, suicide, crime, prevention of the deviant behavior.

Підписано до друку 27.12.2018. Зам. № 135
Обсяг 0,9 друк. арк. формат 60x90/16. Наклад – 100 прим.

Надруковано у Хмельницькому університеті управління та права
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38
Тел. : (0382) 71-75-91